

ภาพที่ 155 *Stratiotes aloides* L.

พืชวงศ์ Hydrocharitaceae ที่เป็นพืชทะเล ได้แก่ **Enhalus Halophila** และ **Thalassia** มักพบบริเวณชายทะเลที่มีน้ำเค็มท่วมถึง พืชสกุลนี้บางชนิดก็เกิดอยู่ในน้ำลึกมาก จึงไม่ค่อยมีผู้สนใจและมีตัวอย่างน้อย

Enhalus L.C. Rich

Enhalus acroides (L.f.) Royle

ชื่อพ้อง **E. koenigii** L.C. Rich.

ชื่อพื้นเมือง ต้นใบงอ

ลักษณะ เป็นพืชทะเลที่พบจมน้ำ ต้นมีลักษณะเป็นแท่งขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.5 เซนติเมตร ใบคล้ายริบบิ้นยาว 30–150 เซนติเมตร กว้างประมาณ 1–2 เซนติเมตร มีเส้นใบตามยาว 13–19 เส้น ใบจะออกรวมเป็นกระจุก 2–6 ใบที่โคนใบจะถูกหุ้มรวมกันด้วยกาบใบ มีลักษณะเป็นแผ่นบาง ๆ ปลายใบกลม ต้นแยกเพศ

ดอกออกเป็นช่อ ช่อดอกตัวผู้ประกอบด้วยดอกขนาดเล็กจำนวนมากอยู่รวมเป็นแท่งตรงกลางกาบประดับที่แยกเป็น 2 กลีบ ก้านช่อดอกยาว 5–10 เซนติเมตร กาบประดับรูปหอกกว้าง ๆ ขนาดประมาณ 5–3 เซนติเมตร บนคิล (Keel) และเส้นใบมีขนปกคลุม กาบประดับทั้ง 2 ส่วนจะหุ้มดอกไว้ก่อนที่ดอกจะบาน (Anthesis) แล้วตรงปลายจะค่อย ๆ เปิดเพื่อให้ตาที่เจริญเต็มที่หลุดจากก้านดอกย่อยที่มีขนาดสั้น (ยาว 3–12 มิลลิเมตร) ลอยน้ำ ดอกตัวผู้ประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีขาวสะท้อนแสง จำนวน 3 กลีบขนาดยาว 2 มิลลิเมตร กลีบดอกสีขาวสะท้อนแสงจำนวน 3 กลีบ มีขนาดกว้างกว่าและสั้นกว่ากลีบเลี้ยงเล็กน้อยเกสรตัวผู้สีขาว 3 อัน เรียงตรงข้ามกับกลีบเลี้ยง

ช่อดอกตัวเมียประกอบด้วยดอก 1 ดอกไม่มีก้านดอกเกิดอยู่ในกาบประดับที่ตรงปลายแยกเป็น 2 กลีบ ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีออกแดง 3 กลีบขนาดเล็กกว่ากลีบดอกมาก กลีบดอกสีขาว ปลายกลีบสีออกแดงจำนวน 3 กลีบขนาดประมาณ 4–5 เซนติเมตร ที่ตอนแรกจะห่อเข้ามามาก รั้งไข้อยู่ต่ำกว่าส่วนอื่นของดอก มีขน มี 1 ห้อง แต่มีฐานออวุลติดด้านข้างรั้งไข่อันหนึ่ง 6 อัน แต่ละอันตกเป็นช่อตั้งแต่โคน ยาว 10–12 มิลลิเมตร มีออวุลจำนวนมาก

ผลรูปไข่ยาว 5–7 เซนติเมตร มีสันตามยาว มีขนคลุมหนาแตกตรงปลาย

เมล็ด ขนาดใหญ่ จำนวนน้อย รูปร่างเป็นเหลี่ยม เส้นผ่าศูนย์กลาง 1–1.5 เซนติเมตร

พบในน้ำตื้นตามแนวที่ระดับน้ำลดต่ำสุด เกิดอยู่เป็นกลุ่มใหญ่บนโคลนหรือทราย

มีดอกเป็นระยะตลอดปี โดยเกิดเมื่อน้ำลงต่ำสุดในเวลากลางวัน ซึ่งขณะดังกล่าวดอกตัวผู้จะถูกปล่องออกลอยขึ้นสู่ผิวน้ำเป็นกลุ่ม ส่วนของกลีบและอับเรณูจะตั้งตรง ในขณะที่เดียวกัน ดอกตัวเมียหรือบางที่ก้านดอกด้านบน จะโผล่เหนือน้ำลู่ไปตามผิวน้ำและถูกห้อมล้อมด้วย ดอกตัวผู้เกิดการผสมพันธุ์ เมล็ดที่โตเต็มที่จะถูกปล่องออกจากผลตู้โคลนและงอกทันที

Thalassia

ลักษณะ ต้นประกอบด้วยส่วนที่เป็นเหง้าแผ่อยู่ใต้ดินลึก 5-10 เซนติเมตร ปลายเหง้ามีกิ่งชูขึ้นมาเป็นต้นสั้น ๆ มีใบ 4-5 ใบ โคนใบเปลี่ยนเป็นกาบใบ มีลิควิล มีเส้นใบใหญ่ตรงกลาง และเส้นใบเล็กอีก 4-6 เส้น

ต้นแยกเพศ ดอกตัวเมียมีก้านดอกยาว มีกลีบรวมที่ดูคล้ายกลีบดอก 3 กลีบ เกสรตัวผู้จำนวน 6 อัน เกสรตัวเมียเกือบไม่มีก้านดอกเกิดในกาบประดับที่มีงอวย รังไข่มี 6-9 ห้อง

Halophila

ชื่อพื้นเมือง Sea-grass

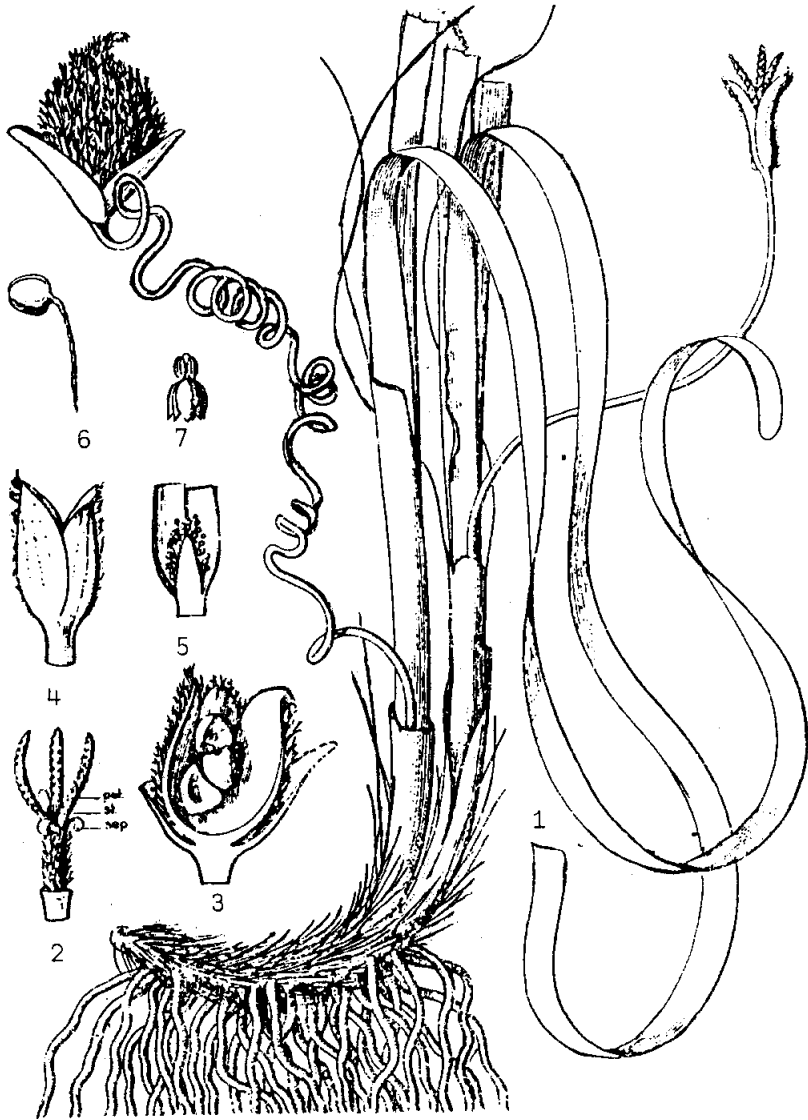
Sea-grass เป็นพืชทะเลที่พบตามปากแม่น้ำมีต้นเป็นเหง้าขนาดเล็ก **H. ovata** พบแถบจังหวัดสุราษฎร์ธานี

การจัดจำแนกชนิดพืชน้ำ (Aston, 1973)

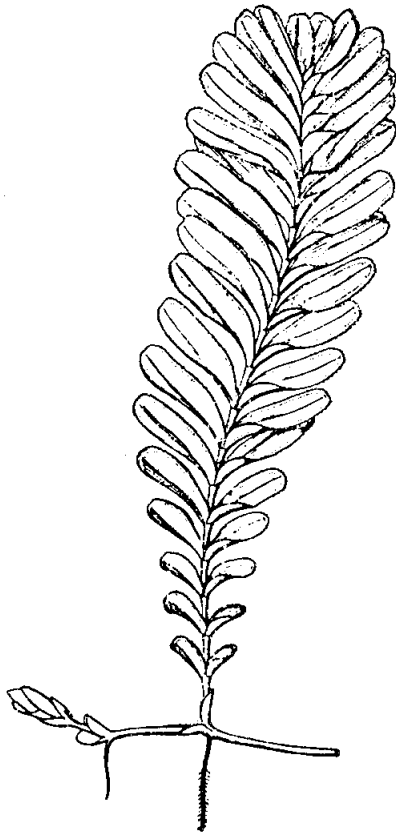
- 1 Lateral shoots scarcely or not developed, each with only one pair of leaves, the pair appearing to come directly from the main stem; leaves mostly with distinct petiole and blade . 2
- 2 Lateral shoots minute, or not developed at all, glabrous; leaves glabrous, the margin entire; plants dioecious 3
- 3 Leaves (0.5-) 1-4 (-7) cm long., the cross-veins in 10-25 pairs and diverging from the midrib at an angle of 45-60° ..... **H. ovalis**
- 3 Leaves 0.5-1.5 cm. long, the cross-veins in 3-8 (-11) pairs and diverging from the midrib at an angle of 70-90° ..... **H. ovata**
- 2 Lateral shoots 0.5-10 mm long, hairy; leaves mostly hairy on one or both sides, the margin minutely serrulate, cross-veins in 6-9 pairs; plants monoecious, one male and one female flower in each spathe ..... **H. decipiens**
- 1 Lateral shoots well developed, 5-18 cm long, each with 10-20 pairs of leaves, the leaves opposite and in 2 rows along the shoot; leaves without a distinct petiole and blade, sessile,

oblong-linear, glabrous, rounded at the apex, 10-26 mm. long x 2-5 mm broad, with serrulate margins, cross-veins in 4-5 pairs, the leaf base broadened and incurved on one side

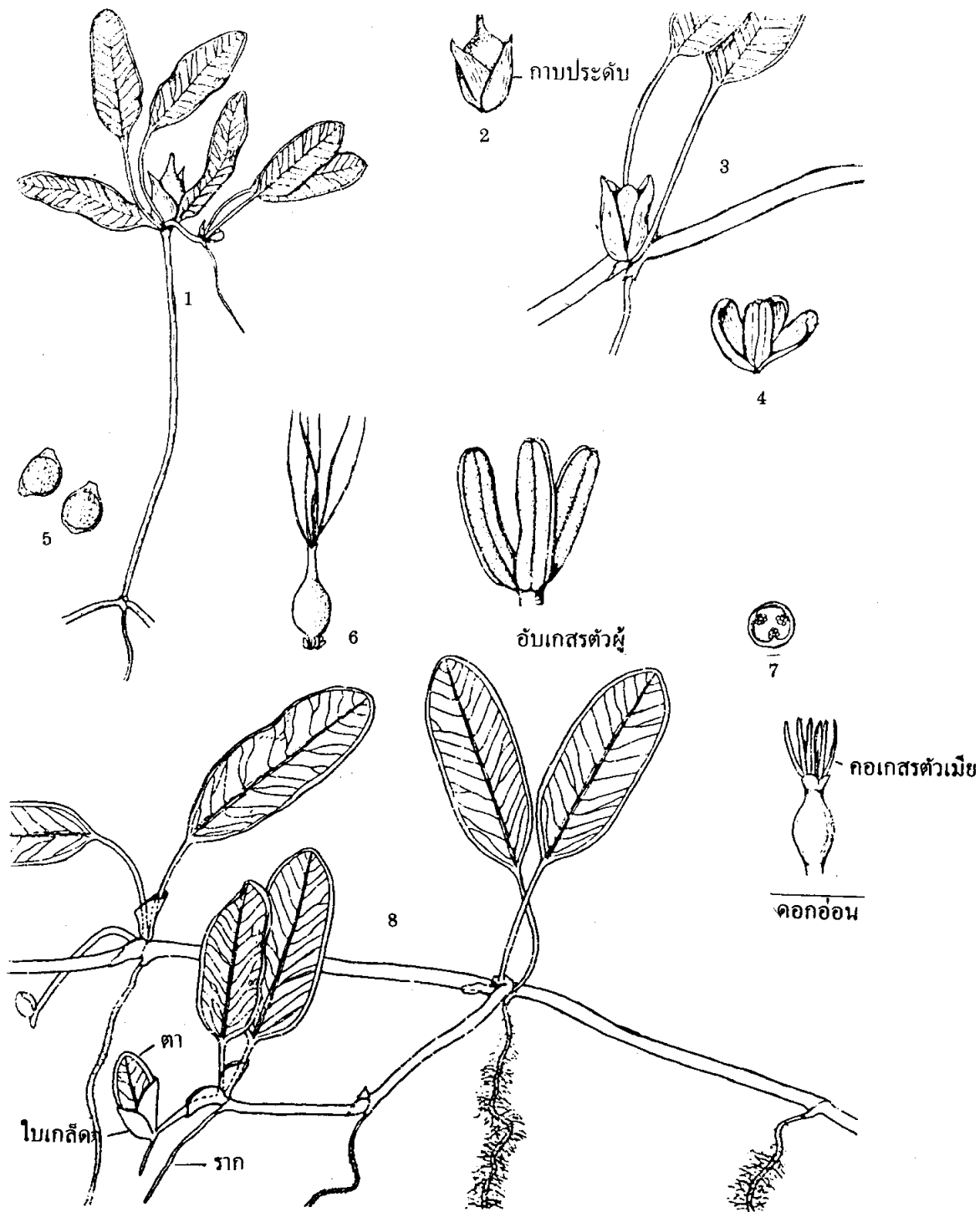
.....*H. spinulosa*

ภาพที่ 156 ต้นใบงอ (*Enhalus acroides* ($\times 0.4$) แสดง (1) ต้นพืช $\times 0.4$ (2) จอกตัวเมีย (3) ผล (4) กาบประดับรองรับดอกตัวผู้ (5) กาบประดับดอกตัวผู้ด้านข้างเห็นตาดอกเรียงตัวอยู่บนแกนรูปกรวย (6) ตาดอกตัวผู้ $\times 3$ (7) ดอกตัวผู้หลังจากเปิดออกบนผิวน้ำ

ภาพที่ 157 *Halophila spinosa* x 1

ภาพที่ 158 *Halophila ovalis* แสดง (1-2) ผลสุกอยู่ในกาบประดับ (3) ดอกตัวผู้ที่ไม่มีก้านดอก เกิดติดอยู่กับข้อ $\times 1.5$ (4) ดอกตัวผู้ที่แกะเอากาบประดับออกเห็นมีอับเกสร 3 อัน และกลีบรวม 3 กลีบ $\times 3$ (5) เมล็ด $\times 6$ (6) ดอกตัวเมียที่แกะออกจากกาบประดับ $\times 2.5$ (7) รังไข่ $\times 7$ (8) ต้นพืชเห็นใบเกล็ดหุ้มใบคู่หนึ่ง $\times 1$

LEMNACEAE

ชื่อวงศ์ วงศ์แห่นเป็ด

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 6 สกุล 29 ชนิด กระจายทั่วโลก ทุกชนิดเป็นพืชน้ำ
ลักษณะทั่วไป เป็นพืชลอยน้ำขนาดเล็ก ทั้งต้นประกอบด้วยใบขนาดเล็กเรียกว่า "Frond" มี
ลักษณะคล้ายใบเกี๊ยว มักพบจื๋นอยู่เป็นกลุ่ม บางชนิดมีราก บางชนิดไม่มีราก สืบพันธุ์โดย
การแตกหน่อหรือสร้างตะเกียง จัดเป็นไม้ดอกขนาดเล็กที่สุดแต่ไม่ค่อยพบดอก ชอบจื๋นใน
น้ำกระด้าง

ดอกออกเป็นช่อชูจื๋นมา ช่อดอกอาจมีกาบดอกหุ้ม ช่อหนึ่งประกอบด้วยดอกตัวผู้
ที่ประกอบด้วยเกสรตัวผู้เพียงอย่างเดียวจำนวน 1-2 ดอก ดอกตัวเมีย 1 ดอกมีรังไข่ 1 ห้อง ออวูล
1-4 เม็ด เรียงตั้งจื๋นหรือห้อยลง

ผลลักษณะเป็นถุงเล็ก ๆ

การจัดจำแนกสกุล (Cook, 1974)

- 1 Thalli with roots; 2 budding pouches; inflorescence of 1 female and 2 male flowers, enclosed by a membranous sheath; anther 2-locular, transversely dehiscent 2
- 2 Roots solitary on each thallus segment; thalli without dorsal and ventral scales, usually 1 to 5 mm long, under-surface green or streaked with brown; nerves 1 to 3, often indistinct ..... **Lemna**
- 2 Roots several from each thallus segment; thalli with 1 dorsal and 1 ventral scale, usually 4 to 10 mm long, under-surface usually reddish; nerves 3 to 15 ..... **Spirodela**
- 1 Thalli without roots; 1 budding pouch; inflorescence of 1 female and 1 male flower, not enclosed by a membranous sheath; anther 1-locular, apically dehiscent 3
- 3 Thalli globose, solitary or usually only mother and daughter thalli connected; budding pouch funnel-shaped with a circular opening ..... **Wolffia**
- 3 Thalli flat, usually connected; in groups; budding pouch triangular 4
- 4 Thalli floating on the water surface, slightly swollen; without brown pigment cells in the epidermis (thallus symmetric, round or nearly so; budding pouch symmetric; inflorescence 1) ..... **Pseudowolffia**
- 4 Thalli submerged (base only may be floating), thin, membranous; with brown pigment

- cells in the epidermis 5
- 5 Thalli asymmetric, linear-oblong to almost strap-like, often curved; budding pouch asymmetric, inflorescence 1 ..... **Wolffiella**
- 5 Thalli symmetric, broad-elliptic to ovate, slightly curved; budding pouch symmetric, inflorescence 2 ..... **Wolffiopsis**

Lemna¹

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 9 ชนิด กระจายทั่วไป มักอยู่รวมกันเป็นผืนสีเขียว

ลักษณะ พืชสกุลนี้ส่วนมากพบลอยเป็นอิสระอยู่ที่ผิวน้ำ รวมกันอยู่เป็นจำนวนมาก บางชนิดพบลอยอยู่ใต้น้ำ เช่น **Lemna trisulca**

ต้นพืชประกอบด้วยอวัยวะสีเขียว รูปกลมหรือรูปขอบขนานแบนๆ หรือพองออกจำนวน 2 อัน ที่เทียบได้กับใบ มีเส้นใบ 1-3 เส้น (5 เส้นพบบ้าง) มีรากจำนวน 1 เส้น ถึงหลายเส้นแตกตรงข้อด้านล่างของใบ รากจะช่วยถ่วงให้ต้นตั้งตรง ขยายพันธุ์โดยต้น

ดอกออกเป็นช่อ ประกอบด้วยเกสรตัวผู้จำนวน 1-2 อัน และเกสรตัวเมีย 1 อัน มีออวูล 1 เม็ด หุ้มด้วยใบประดับขนาดเล็ก

ผลอาจมีปีกยื่นออกไปข้างๆ เมล็ดรูปร่างรูปไข่มีสันตามยาว ผิวไม่เรียบ

พืชสกุลนี้พบมากที่สุดในวงศ์ โดยเฉพาะ *L. minor* L. พบเกิดรวมเป็นแผ่นในน้ำนิ่งหรือตามลำธารที่มีน้ำไหลช้าๆ ใช้เป็นดัชนีชี้ความกระด้างของน้ำได้

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ไม้น้ำ

- 1 Joints of plant long and narrow, stalked; plants commonly sinking (Star Duckweed) ..... **L. trisulca**
- 1 Joints round, not stalked; plants floating until cold weather 2
- 2 Joints symmetrical or nearly so (Lesser Duckweed) ..... **L. minor**
- 2 Joints asymmetrical 3
- 3 Joints with unequally rounded sides, 3-veined ..... **L. perpusilla**
- 3 Joints with parallel sides, obscurely 1-veined (*L. cyclostasa* B.) ..... **L. valdiviana**

¹ชื่อตั้งโดย Linné, 1753 มาจากภาษากรีกว่า Limne (สระ)

Lemna perpusilla Torr.

ชื่อพ้อง **L. paucicostata** Hegelm.

ชื่อพื้นเมือง แหนเล็ก แหนปากเปิด

ลักษณะ ต้นพืชประกอบด้วยใบที่มีขนาดไม่เท่ากัน สีเขียวทั้ง 2 ด้าน รูปร่างอีลิปติกมีฐานกลม (Ovate-elliptic) ขนาดยาว 3-5 มิลลิเมตร ผิวไม่เรียบ ขอบใบเรียบ มีเส้นใบ 3 เส้น หมวก รากแหลม

ดอกหุ้มด้วยกาบดอกรูปทรงกระบอกที่มีปีกยื่นออกไป 2 ข้าง ละอองเกสรสีเหลืองอ่อน

เมล็ดมองเห็นมีสันตามยาวจำนวน 12-18 เส้น เห็นชัดเจน

พบทั่วไปในเขตร้อนและเขตอบอุ่น ชอบขึ้นในน้ำจืดนิ่ง ๆ Pancho, 1987 กล่าวว่า พืชชนิดนี้มักจะสับสนกับ **L. minor** L. (กาบดอกและกาบหุ้มรากไม่มีปีกออกข้าง ๆ พบในเขตหนาวทางทั่วโลกเหนือ รวมทั้งอลาสก้าและทางเหนือของสแกนดิเนเวีย) และกล่าวว่า เรื่องของแหน **L. minor** L. ที่พบทางเขตร้อนของเอเชีย นั้นมักจะเป็น **L. perpusillae**

Lemna polyrrhiza L.

ชื่อพ้อง **Spirodella polyrrhiza** L.

ชื่อพื้นเมือง แหนใหญ่

ลักษณะ แหนใหญ่มีใบรูปร่างคล้ายเลนส์กว้าง 3-10 มิลลิเมตร ผิวเรียบ ผิวบนสีเขียว ผิวล่างสีออกแดง มีเส้นใบ 5-11 เส้น มีรากมากกว่า 3 เส้นขึ้นไป (อาจพบ 10-16 เส้น) หมวก รากแหลม

ดอกออกเป็นช่อ ประกอบด้วยดอกตัวเมีย 1 ดอก ดอกตัวผู้ 2-3 ดอก ขึ้นออกมาจากถุง (Pouch) จำนวน 2 ถุง ออกมาจากซอกใบลอยน้ำ เกสรตัวผู้สีเขียว ดอกออกในฤดูร้อน ผลลักษณะเป็นถุงเล็ก ๆ

เมล็ดมีสัน

นอกจากนี้ยังพบ **Lemna gibba** พบทั่วทั้งในยุโรป แอฟริกา ออสเตรเลีย เอเชียและอเมริกา มีลักษณะคล้ายกับ **Lemna minor** L. ต่างกันตรงความสูงจำนวนเส้นใบและรูปร่างของใบ ใบของแหนชนิดนี้จะพองด้านหนึ่งโดยเฉพาะส่วนฐานของใบ ใบประกอบด้วยเนื้อเยื่อพวกพาเรงคิมา

พืชชนิดนี้ไม่พบมากเหมือน **L. minor** L.

Lemna trisulca L. พบอยู่ใต้ผิวน้ำ มีใบรูปหอก สีเขียวสด ยาว 2-10 มิลลิเมตรเกิด

รวมเป็นกลุ่ม มีเส้นใบ 3 เส้น มีรากออกตรงกลางด้านล่าง ต้นที่มีดอกจะมีรูปร่างต่างจากต้นปกติ จะเห็นมีจุด ๆ สีเหลืองซีด เมื่อขึ้นอยู่บนน้ำกร่อยที่มีอุณหภูมิค่อนข้างสูงเป็นพืชในเขตหนาว

Spirodela²

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 4 ชนิด พบทั้งในเขตหนาวและเขตอบอุ่นยกเว้นแถบอาร์กติก

ลักษณะ เป็นพืชที่มีต้นลอยน้ำเป็นอิสระ มีใบยาว 3–10 มิลลิเมตร รูปร่างแบน กลม หรือรูปคล้ายไต มีเส้นใบ 3–15 เส้น ผิวล่างมักมีสีออกแดงเนื่องจากมีเซลล์สีที่ผิว มีเกล็ดที่ผิวบนและผิวล่าง มีรากจำนวน 2–18 เส้นหรือมากกว่า ชนิดที่มีรากเพียง 1 เส้น พบน้อยมาก หมวกรากบาง มีกลุ่มเซลล์ลำเลียงน้ำและอาหารเพียงกลุ่มเดียว

ช่อดอกประกอบด้วยดอกตัวเมีย 1 ดอก ดอกตัวผู้ 2 ดอก หุ้มด้วยกาบประดับบาง ๆ มีลักษณะคล้ายถุง มีออวูล 1 เม็ด

ผลมีปีกยื่นออกมาข้าง ๆ

Wolffia³

ชื่อพื้นเมือง Water-meal

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 7 ชนิด พบทั่วไปในเขตหนาว

ลักษณะ เป็นพืชมีดอกที่มีขนาดเล็กที่สุดในโลก มองเห็นเป็นเพียงเม็ดสีเขียวเล็ก ๆ ขนาดไม่เกิน 2 มิลลิเมตร ลอยอยู่ที่ผิวน้ำนิ่ง ๆ ทั้งต้นประกอบด้วยก้อนกลมเล็ก หรือเกือบกลม อาจแบนด้านบน ผิวต้นมีสีน้ำตาลหรือไม่มีสี ไม่มีราก

ดอกออกเป็นช่อที่ประกอบด้วยดอกตัวผู้ 1 ดอก ดอกตัวเมีย 1 ดอก ไม่มีกาบประดับ หุ้ม ดอกตัวผู้ประกอบด้วยเกสรตัวผู้ 1 อัน ดอกตัวเมียมีเกสรตัวเมีย 1 อัน

เมล็ดกลมหรือแบนด้านข้าง ผิวเรียบ มีฝวนอกหุ้ม ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดและหน่อ เป็นพืชที่พบกระจายกว้างขวาง พบขึ้นร่วมกับพืชวงศ์เดียวกันชนิดอื่น ๆ ชนิดที่พบมากที่สุดคือ **W. punctata** มีต้นแบนด้านล่างและมีจุดสีเข้ม

² **Spirodela** อาจถูกจัดอยู่ในสกุล **Lemma** เพราะเป็นพืชที่ไม่มีรากหรือมีจำนวนน้อย เป็นช่อดอกที่ตั้งโดย Schleiden, 1839 มาจากภาษากรีก *Speira* (Spiral) และ *delos* (distinct)

³ ช่อดอกที่ตั้งโดย Schleiden, 1844 ตั้งเป็นเกียรติแก่นักฟิสิกส์ชาวเยอรมันชื่อ J.F. Wolff (1778-1806)

Wolffia arrhiza (L.) Wimm.

ชื่อพ้อง **W. michelli** Horkel, **Lemna globosa** Roxb.

ชื่อพื้นเมือง ใ้ช่น้ำ ใ้ช่แห่น

ลักษณะ เป็นพืชขนาดเล็กที่ทั้งต้นประกอบด้วยเมดสีเขียว มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 0.5–1.5 มิลลิเมตร จะรู้ว่าเป็นไม้ดอกก็ต่อเมื่อมีดอก พบลอยที่ผิวน้ำ ไม่มีราก เกิดอยู่เดี่ยวหรืออยู่รวมกันแตกออกในแนวรัศมี พบในประเทศไทย

W. microscopia Griff, ex Kurz. พบในอินเดีย เป็นใ้ช่น้ำขนาดเล็ก ขนาดไม่เกิน 0.5 มิลลิเมตร ในอเมริกาพบ 3 ชนิดคือ **W. columbiana**, **W. papulifera**, **W. punctata**

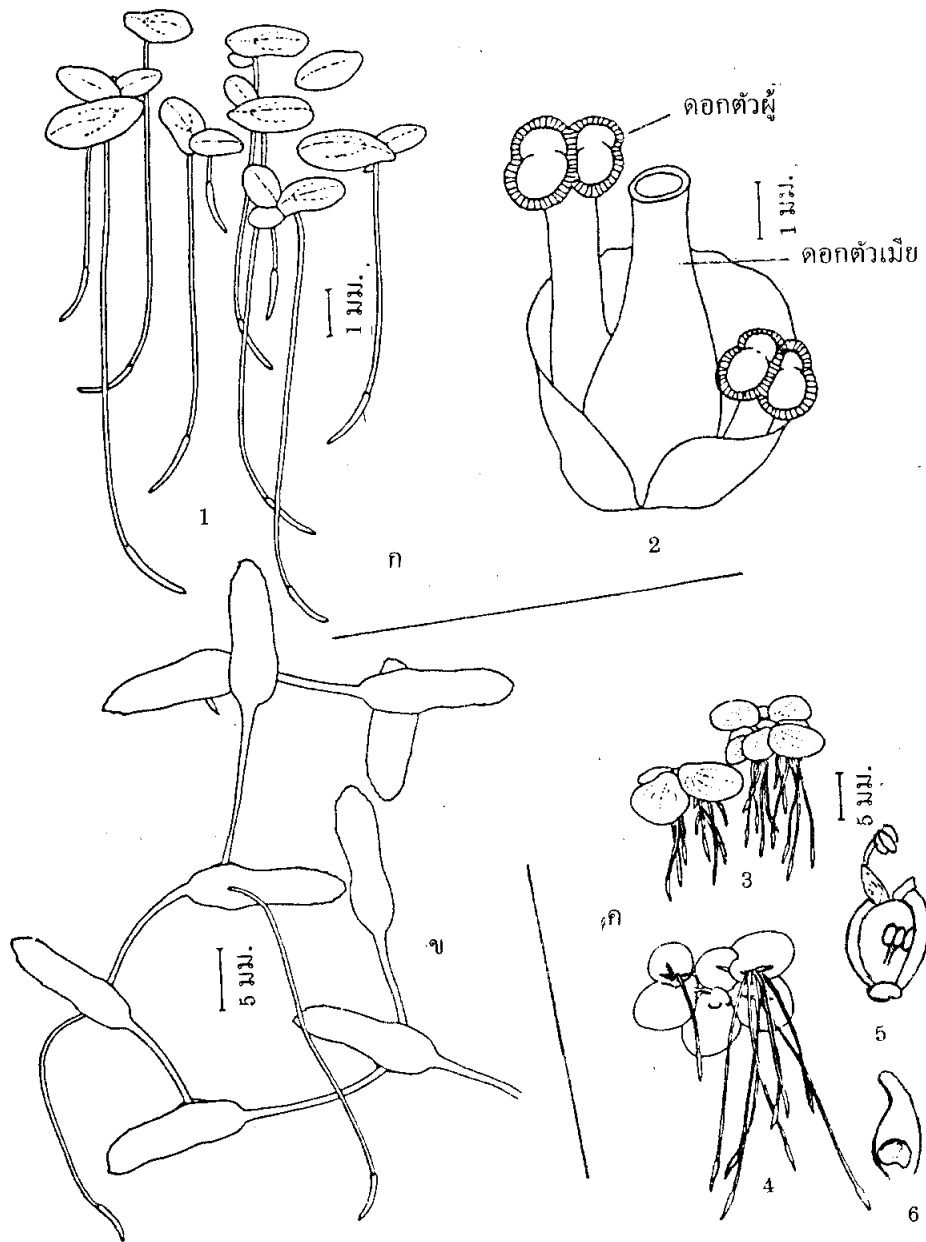
Wolffiella

ชื่อพื้นเมือง Strap-shaped duckweed

จำนวน พบประมาณ 5 ชนิด ที่พบมากที่สุดคือ **W. floridana** (Smith) Thompson (มีชื่อพื้นเมืองว่า bog-mat)

ลักษณะ ต้นพืชมีลักษณะเป็นเส้นรูปคล้ายนิ้วมือ หรือดาบโค้ง เรียงตัวในแนวรัศมี อาจจะมีแบนยาวประมาณ 4–8 มิลลิเมตร ผิวมีสีน้ำตาล ขอบเรียบหรือมีผิวบาง ๆ ลอยที่ผิวน้ำหรือต่ำกว่าผิวน้ำนิดหน่อย อยู่เดี่ยวหรืออยู่ติดกันเป็นกลุ่ม

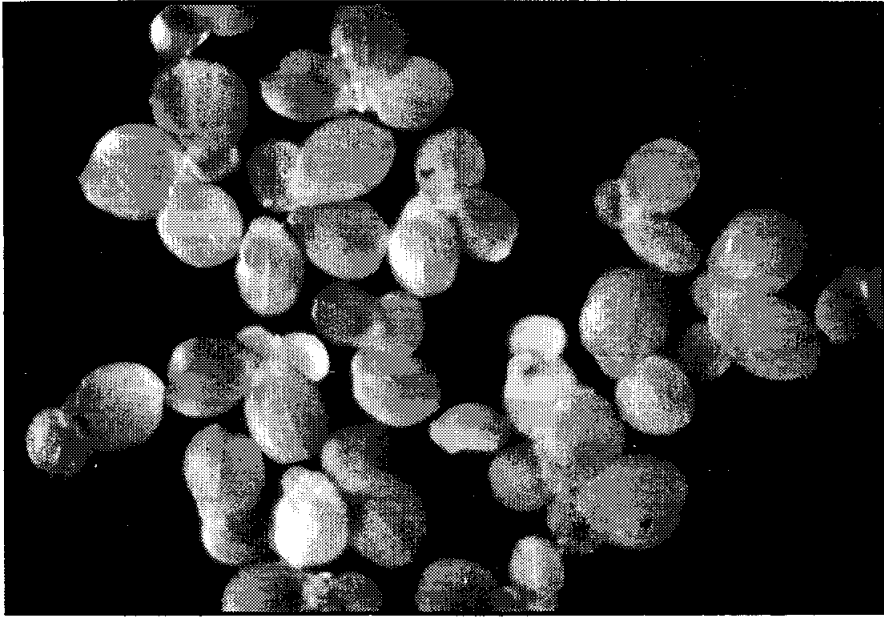
ช่อดอกประกอบด้วยดอกตัวเมีย 1 ดอก ดอกตัวผู้ 1 ดอก ไม่มีกาบประดับ เมล็ดรูปกลมหรือรูปร่างรูปไข่ ผิวเรียบ

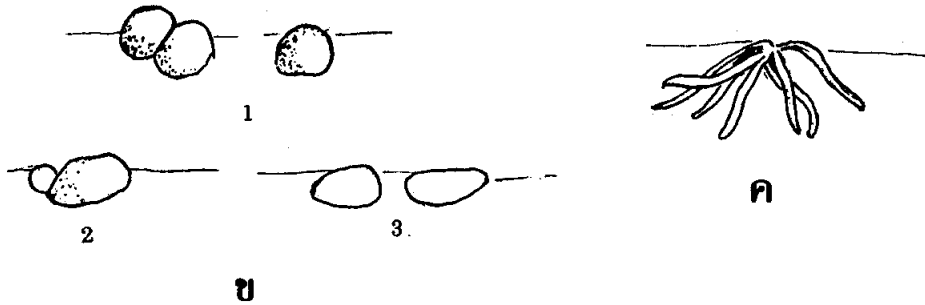
ภาพที่ 159 ก. *Lemna perpusilla* Torr. แสดง (1) ต้นพืช และ (2) ช่อดอก

ข. *Lemna trisulca* L.

ค. *Spirodela polyrrhiza* (L.) Schl. แสดง (3) ต้นพืชมองจากด้านบน (4) ต้นพืชมองด้านล่าง (5) ช่อดอก และ (6) ดอกตัวเมีย

ก

ภาพที่ 160 ก. แหนเล็ก (*Lemna perpusilla* Torr.) x 2

ข. *Wolffia* spp. x 8 (1) *W. columbiana* (2) *W. papulifera* (3) *W. punctata*

ค. *Wolffia floridana* x 2

NAJADACEAE¹

ชื่อวงศ์ วงศ์สาหร่ายเส้นด้าย สาหร่ายนา

จำนวนและแหล่งที่พบ พบสกุลเดียวคือ *Najas*² L. ประมาณ 50 ชนิด แยกโดยใบ จำนวนใบ ดอกและลักษณะผล พบกระจายทั่วไปในเขตอบอุ่น

ลักษณะทั่วไป สาหร่ายเส้นด้ายมีทั้งพืชอายุฤดูเดียวและพืชอายุหลายฤดู ต้นลอยได้ระดับน้ำ มี 2 เพศ หรือมีเพศเดียว ต้นเป็นสายพอม ๆ แตกกิ่งแผ่กระจายหรือแน่นมากจนเห็นเป็นพุ่ม ใบเดี่ยวเรียงตัวตรงข้ามกันแต่อาจเรียงชิดกันมากจนดูคล้ายเป็นวงรอบข้อ ใบรูปแถบยาว ฐานใบกว้าง ริมใบจักเป็นหลายแบบ ไม่มีก้านใบ มีกาบใบที่ฐานเป็นคู่ หูใบเด่น

ดอกขนาดเล็กแยกเพศอยู่ต้นเดียวกันหรือคนละต้น ดอกเดี่ยวหรือออกรวมกัน เป็นกลุ่ม ออกที่มุมโคนใบ ดอกตัวผู้ไม่มีก้านดอก อาจรวมกันอยู่ในกาบประดับขนาดเล็กบาง มีกลีบรวมแยกเป็น 2 ชั้น ชั้นนอกติดกันเป็นท่อตรงปลายแยกเป็น 4 แฉก ชั้นในเป็นเยื่อบาง ๆ เกสรตัวผู้เดี่ยวติดกับกลีบชั้นใน ดอกตัวเมียอาจมีหรือไม่มีกาบประดับ ไม่มีกลีบ หรือถ้ามีจะมีลักษณะเป็นเยื่อบาง ๆ ติดกัน รังไข่ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่นของดอกเกิดจากใบดอก 1 ใบ มี 1 ห้อง 1 ออวูล

ผลชนิดอะซัน หุ้มด้วยกาบใบ มีเปลือกบางติดกับเมล็ด ไม่มีเอนโดสเปิร์ม

พืชสกุลนี้จัดเป็นพืชน้ำ พบขึ้นอยู่ใต้น้ำ ทั้งในน้ำจืดและน้ำกร่อย มักพบในน้ำที่ลึก ประมาณ 5 เมตรหรือลึกกว่ามีลักษณะสำคัญตรงการถ่ายละอองเกสรเกิดโดยน้ำนำมา หลายชนิดพบในนาข้าวไม่มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่พบมากในเขตอบอุ่นได้แก่ *N. kingii* Rendle พบแถบ Indo-Malayan, *N. pectinata* Magn. *N. falciculata* A. Br. พบทางเหนือของประเทศ ออฟริกา *N. indica*, *N. marina* และ *N. graminea* Delell พบแถบเอเชียและแถบตะวันออกเฉียงเหนือของอฟริกาในนาข้าวโทรม ๆ เป็นพืชที่ช่วยให้อากาศในน้ำหมุนเวียนได้ดี ไม่ค่อยพบมีเมล็ด

ตัวอย่างที่พบในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงได้แก่ สาหร่ายหนาม (*N. marina* L.) สาหร่ายนา (*N. guadelupensis*) สาหร่ายเส้นด้าย (*N. graminea* และ *N. indica* cham.) ที่ Pancho, 1978 แยกสาหร่ายเส้นด้ายทั้ง 2 ชนิดออกจากกันดังนี้

1 Flowers of both sexes devoid of spathe; marginal spinules of leaves numerous, fruit ellipsoid-oblong, alternate at the apex. .... *N. graminea*

¹ พืชวงศ์นี้เดิมจัดรวมอยู่ในวงศ์ Potamogetonaceae (ดูการจัดจำแนกจากวงศ์ Potamogetonaceae)

² ชื่อตั้งโดย Linné ใน ค.ศ. 1753 มาจากภาษากรีก fountain nymphs, The Najads

- 1 Flowers of both sexes generally enclosed in a spathe (often the pistillate espathaceous) marginal spinules of leaves few; fruit ellipsoid, enclosed in a persistant spathe . **N. indica**

Najas graminea Del.

ชื่อพื้นเมือง สาหร่ายเส้นด้าย สาหร่ายนา สาหร่ายนาจัส Niad

ลักษณะ สาหร่ายเส้นด้ายเป็นพืชใต้น้ำที่มีอายุหลายฤดู ลำต้นกลม ผอม ยาว บอบบาง แตกกิ่งก้านมาก สีเขียวสดคล้ายหญ้า อาจยาว 20–30 เซนติเมตร มีรากออกที่ข้อ ใบแคบยาว ยาว 1–2 เซนติเมตร ริมใบจักเป็นฟันเล็ก ๆ ฐานใบหยักแบบขนู ใบมีจำนวนมากเรียงตัวตรงข้ามกัน ไม่มีก้านใบ มีกาบใบ

ดอกขนาดเล็กออกจากมุมโคนใบ ไม่มีก้านช่อดอก ดอกแยกเพศ อับเกสรตัวผู้ มี 4 เซลล์

ผลรูปอูรีลิปยาว ๆ ยาวประมาณ 2 มิลลิเมตร

พบมากตั้งแต่แถบเหนือของแอฟริกาถึงแถบอบอุ่นของเอเชีย ในประเทศไทย จัดเป็นวัชพืชที่ชอบขึ้นอยู่บนพื้นน้ำที่เป็นดินปนทราย

Najas indica³ (Willd.) Cham.

ชื่อพ้อง **N. kingii**

ชื่อพื้นเมือง สาหร่ายเส้นด้าย สาหร่ายนา

แหล่งที่พบ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เขตร้อน

ลักษณะ ต้นมีลักษณะเป็นกิ่งผอม ๆ ยาวได้ถึง 40 เซนติเมตร อาจมีรากที่พื้นหรือลอยไปตามกระแสน้ำ ใบยาว 2–4 เซนติเมตร กว้าง 2 มิลลิเมตร รูปร่างของกาบใบมีลักษณะไม่แน่นอน มีตั้งแต่รูปสามเหลี่ยม รูปตัด ถึงรูปกลมหรือแหลม มีน้อยชนิดที่โค้งเป็นรูปเคียว หรือบางที่ไม่มี

ดอกทั้ง 2 เพศ หุ้มด้วยกาบดอก กาบดอกที่หุ้มดอกตัวผู้ปลายจะแคบลงจนมีลักษณะคล้ายฝักขนาดไม่เท่ากัน ส่วนกาบดอกของดอกตัวเมียจะมีคอที่ปลายเปิดผิวมีหนามเล็ก ๆ

ผลรูปอูรีลิป หุ้มด้วยกาบดอก

พบแถบประเทศอินเดียถึงแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทย มักพบในน้ำตื้นหรือแม้แต่ในน้ำกร่อย

³ เดิมชื่อ *Caulina indica* (ตั้งโดย Willdenow ใน ค.ศ. 1808) ต่อมา Chamisso ย้ายมาอยู่ในสกุล *Najas* ใน ค.ศ. 1829 ชื่อ *N. kingii* และใช้มาเป็นเวลานาน

Najas minor (Pers.) All.

ชื่อพ้อง **N. subulata, N. fragilis, Caulinia fragilis Willd.**

แหล่งที่พบ พบแถบภาคกลางและภาคใต้ของยุโรป พบบ้างแถวเอเชียและแอฟริกา

ลักษณะ เป็นพืชอายุฤดูเดียวที่มีต้นผสมบาง ยาวได้ถึง 3 เมตร มีกิ่งยาว บาง แดกเป็นรูปช่อม กิ่งยาว 10–30 เซนติเมตร มีรากฝอย ใบแคบยาว ยาว 1–2 เซนติเมตร ฐานใบกว้าง ริมใบจักเป็นฟัน 6–10 คู่ ฟันที่ฐานใบจะกว้าง

ดอกออกที่โคนใบ ดอกแยกเพศและแยกต้นกัน การถ่ายละอองเกสรจะเกิดในน้ำ

ผลชนิดอะซัน รูปทรงกระบอก ผิวขุ่น เมล็ดเดี่ยวมีสันตามยาว พบในน้ำที่ค่อนข้างนิ่ง ในเขตอบอุ่น ในพื้นที่ต่ำและต้องการอุณหภูมิต่ำ

N. minor All. var. spinosa Randle มีใบแฉกมาก ริมใบเป็นหนาม

Najas guadelupensis⁴ (Spreng.) Magn.

ชื่อพ้อง **N. microdon A. Br. N. flexilis var. guadelupensis A. Br. N. flexilis Griseb.**

ชื่อพื้นเมือง สาหร่ายนา, Southern naid หรือ Slender naiad

ลักษณะ สาหร่ายนาเป็นพืชใต้น้ำที่มีต้นผสม แดกกิ่งคล้ายช่อม ยาว 30–50 เซนติเมตร ใบแตกต่างจากต้นคู่คล้ายเรียงเป็นวง ใบกว้างเป็นคลื่นเล็กน้อย สีเขียวมะกอก โปร่งแสง มักมี 3 ใบ ริมใบจักตรงเล็ก ๆ ใบยาวประมาณ 2.5 เซนติเมตร กว้าง 1.5 มิลลิเมตร

ดอกตัวเมียมีเกสรตัวเมีย 2 อัน

ผลชนิดอะซัน ยาวประมาณ 2 มิลลิเมตร มีเมล็ด 1 เมล็ด

พบมากแถวอเมริกากลาง

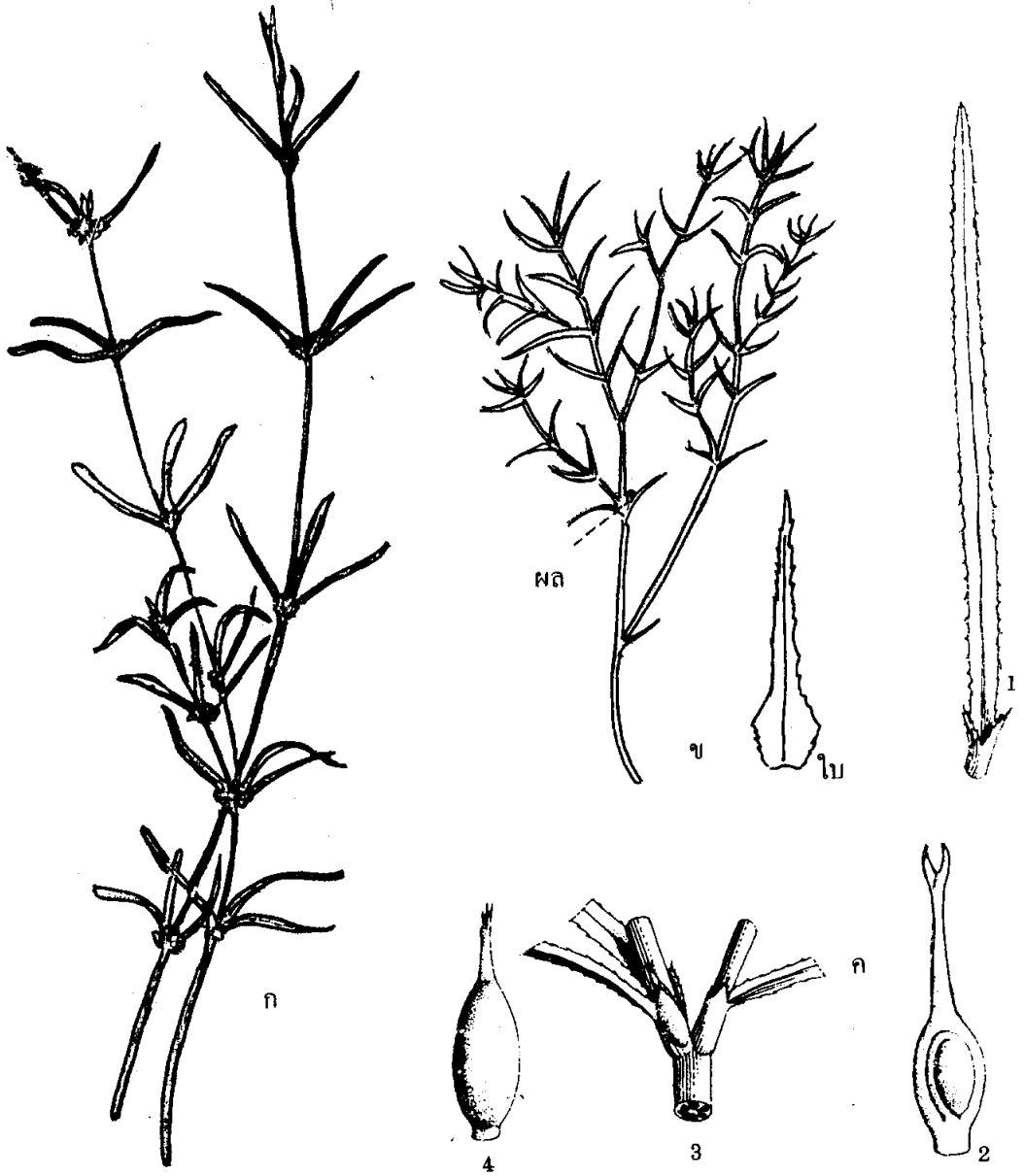
---

⁴ชื่อเดิม *Caulinia guadelupensis* ตั้งโดย Sprengel, 1835 แล้วถูกย้ายมาอยู่ในสกุล *Najas* โดย Magnus, 1870 พบมากแถบอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้

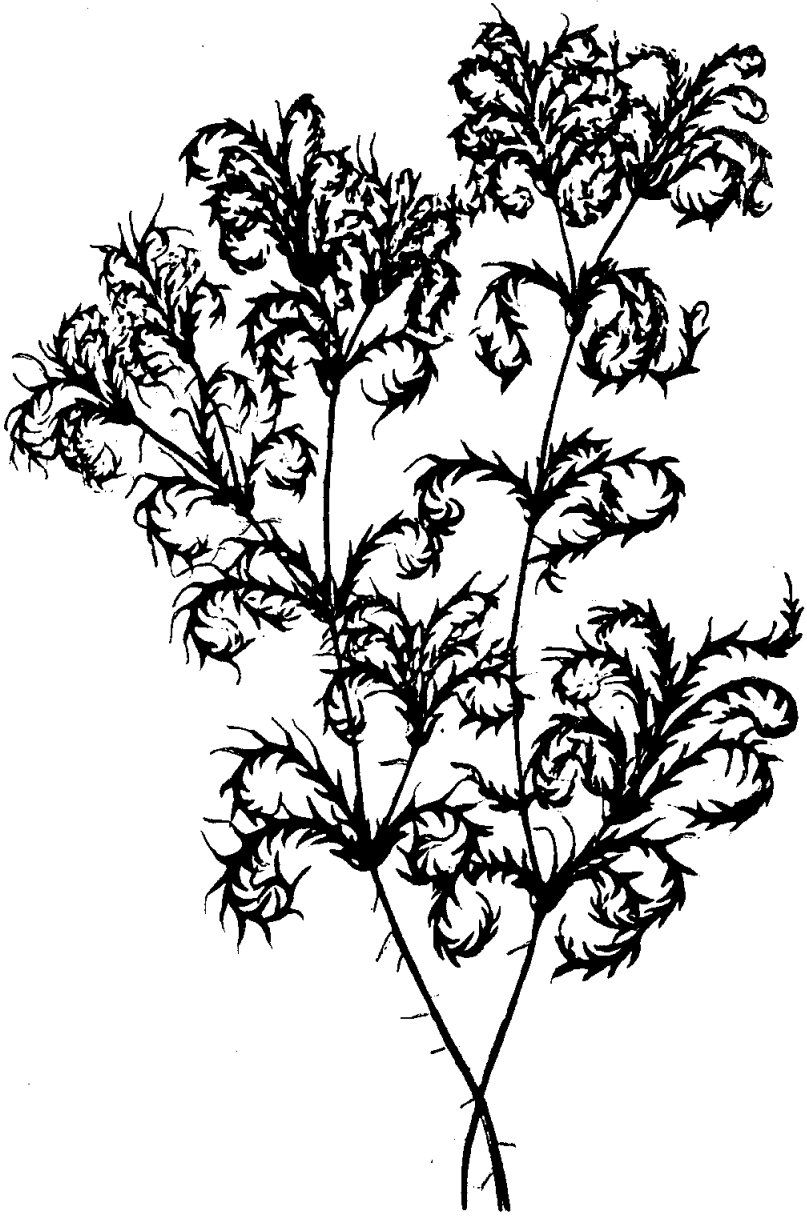
ภาพที่ 161 สาหร่ายเส้นด้าย (*Najas indica*) แสดง (1) ทรงต้นและการแตกกิ่ง (2) ต้นและการเรียงตัวของใบ (3) ผลเกิดอยู่โคนกิ่งมีกาบประดับหุ้มตลอด

ภาพที่ 162 ก. *Najas guadelupensis*

ข. *Najas flexilis*

ค. *Najas graminea* Del. แสดง (1) ใบขยายใหญ่ (2) ดอกตัวเมีย (3) ฐานใบ (4) ดอกตัวผู้

ภาพที่ 163 *Najas minor* All.

PANDANACEAE

ช่อวงศ์ วงศ์เตย

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 3 สกุล 400 ชนิด พบในเขตอบอุ่น ในประเทศไทยพบ 2 สกุล คือ **Pandanus** (เตย) และ **Freycinetia** (เตยเถา) ส่วนใหญ่เป็นพืชบก พืชน้ำมีน้อย และเป็นชนิดที่มักขึ้นได้ทั้งในน้ำและบนบก

ลักษณะทั่วไป เป็นพืชที่มีต้นเป็นทั้งไม้พุ่ม ไม้ยืนต้น และเป็นเถาพันหรือเลื้อยไต่ไปโดยรากอากาศ มักมีรากค้ำ ใบเดี่ยวรูปร่างแคบยาว ปลายแหลม ขอบใบและเส้นกลางใบมักมีฟันยื่นออกมาเป็นหนาม ใบเรียงเป็น 3 แถวสลับกันขึ้นไป ต้นแยกเพศ

ดอกขนาดเล็กเรียงติดแน่นเป็นช่อแบบแคตคิน (Catkin) มีกาบประดับหุ้ม กาบประดับอาจมีลักษณะคล้ายใบ ดอกออกเป็นช่อเดี่ยวหรือช่อประกอบตรงปลายยอด ดอกแยกเพศ ไม่มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอก ดอกตัวผู้มีเกสรมาก ก้านเกสรแยกกันหรือติดกัน ดอกตัวเมียมีรังไข่ที่ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่นของดอก เกิดจาก 1 ใบดอก มี 1 ห้อง มีออวุลจำนวน 1 เม็ด ถึงจำนวนมาก

ผลรูปกลม รูปคล้ายเลนส์ หรือรูปทรงกระบอก เกิดจากรังไข่หลายรังไข่ที่อยู่ในดอกเดียวกัน (Syncarpus) แต่ละผลจะเกิดอยู่บนก้านช่อดอกเดียวกัน

Pandanus

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 250 ชนิด ชอบขึ้นตามที่มีน้ำขังและ

ลักษณะ ต้นเกิดอยู่เดี่ยวหรือเกิดอยู่เป็นกอรวมกัน ใบมีกลิ่นหอม เรียงสลับเวียนขึ้นไปถึงยอด บางชนิดจะหลุดเร็วบางชนิดจะคงอยู่กับต้นเป็นเวลานาน ใบสีเขียวหรือด่างเหลืองก็มี ใบรูปแคบยาว ปลายใบแหลม ขอบใบและที่สันกลางใบทางด้านท้องมีหนามแข็งสันตลอดทั้งใบ เมื่อมีอายุประมาณ 2 ปีขึ้นไปมักจะมีรากเป็นเส้นกลม ๆ งอกออกมาจากลำต้นตามซอกใบ พุ่งลงดินเป็นมุมประมาณ 30-40 องศาสลับกัน ทำหน้าที่ค้ำพุงลำต้นรวมทั้งดูดเก็บน้ำเก็บอาหาร

ดอกออกเป็นช่อที่ปลายต้น ดอกตัวผู้ประกอบด้วยเกสรตัวผู้ 6 อัน ติดกันหรือแยกกัน ดอกตัวเมียเกิดอยู่เป็นกระจุก พันธุ์ไม้ประเภทนี้จะแยกเพศกันอยู่คนละต้น ต้นตัวเมียนั้นเรียกกันว่าเตยเป็นส่วนมาก แต่ถ้าเป็นต้นตัวผู้เรียกกันว่า ต้นเตยตัวผู้ก็มี ลำเจียก การะเกด ก็มี ส่วนมากที่เรียกว่าลำเจียกนั้นมักเป็นชนิดที่ขึ้นอยู่ทั่ว ๆ ไปตามชายฝั่งทะเลหรือที่มีน้ำเค็มขึ้นถึง

Pandanus odoratissimus L. (P. tectorius Sol.) เตยหรือลำเจียก พบขึ้นทั่วไปตามชายฝั่งทะเลหรือที่ที่มีน้ำเค็มขึ้นถึง

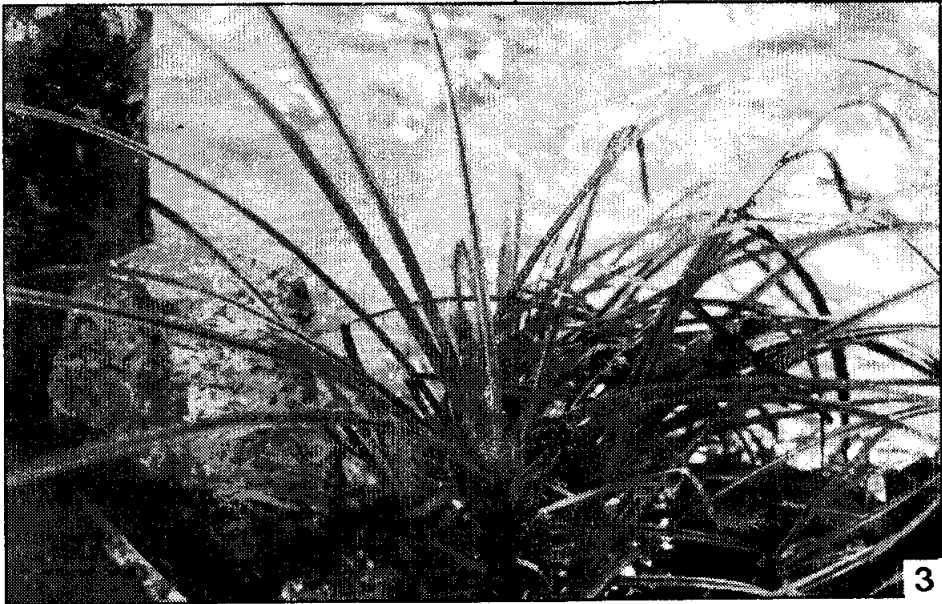
Pandanus distans เรียกการะเกด เป็นเตยตัวผู้อีกชนิดหนึ่ง พบขึ้นตามทางน้ำไหล (จากภูเขา) มีผลขนาดเล็ก

Pandanus amaryllifolius Roxb. เรียกปาหนันหรือเตยหอม ใบมีกลิ่นหอม ใช้ทำขนม (คำว่าปาหนันก็คงจะหมายถึงลำเจียกหรือเตยตัวผู้เหมือนกัน)

Freycinetia

เป็นสกุลที่มีน้อยชนิดกว่า และมีลักษณะเป็นเถาเลื้อย ทำให้มีชื่อเรียกกันว่า เตยเถา หรือเตยเลื้อย

หมายเหตุ คัดลอกจาก ศ.กสิน สุวตะพันธ์, 2522

ภาพที่ 164 การะเกด (*Pandanus distans*) แสดง (1) ช่อดอกขนาดใหญ่ (2) ใบขนาดใหญ่ ขอบใบมีหนามแข็ง (3) ต้นจั่นรวมเป็นกอริมธารน้ำตก

ตัวอย่างทั่วไป

Pandanus furcatus Roxb.	เดยเกด็ยว Screw-pine
Pandanus odoratus Ridl.	เดยหอม
Pandanus pygmaeus Thou.	กระแจะหนู
Pandanus tectorius Soland. ex. Park.	เดย
Pandanus tectorius Soland. ex. Park. var. <i>laevis</i>	ถ้ำจวน
Pandanus tectorius Soland. ex. Park. Var. <i>variegatus</i>	เดยต่าง เดยทะเล

PONTEDERIACEAE

ช่อดวงศ์ วงศ์ช่อดวงศ์น้ำ

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 9 สกุล 30 ชนิด เป็นพืชน้ำทั้งหมด พบทั่วไปทั้งในเขตร้อนและเขตอบอุ่น

ลักษณะทั่วไป เป็นพืชที่มีต้นลอยอยู่ที่ผิวน้ำหรือเป็นเหง้าอยู่ในดิน มีไหล รากฝอย พบทั้งพืชน้ำและพืชครึ่งบกครึ่งน้ำ หรือขึ้นในที่ชื้นแฉะ ใบมีรูปร่างหลายแบบ อาจพบรูปแคบยาวจนถึงเป็นแผ่นกลม มีฐานใบรูปหัวใจหรือรูปแหลม (พบใน **Hydrothrix**) เส้นใบเรียงขนานกันหรือเกือบขนาน ใบเรียงสลับกัน โคนใบแผ่ออกเป็นกาบใบ ไม่มีหูใบ

ดอกมีทั้งออกเดี่ยว ออกเป็นคู่ หรือออกเป็นช่อแบบซี่ปาก แพนนิเคิล หรือออกเป็นกระจุก ช่อดอกมีกาบประดับคู่หนึ่งหุ้มอยู่ มีลักษณะต่างกันคือกาบหนึ่งอาจเปลี่ยนเป็นไปมีลักษณะคล้ายใบ หรือเปลี่ยนเป็นกลีบรองช่อดอก ดอกรูปร่างไม่สมดุลง่าย สมบูรณ์เพศ มักจะมีเกสรตัวเมียขนาดต่างกัน (*Heterostylic*) ดอกประกอบด้วยกลีบรวมสีน้ำเงิน สีขาว หรือสีเหลือง ขนาดไม่เท่ากัน โคนกลีบติดกัน ปลายมักจะแยกเป็น 6 กลีบ (อาจพบแยกเป็น 3 หรือ 4 กลีบใน **Scholleropsis**) ขนาดไม่เท่ากัน แยกเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ เกสรตัวผู้จำนวน 1, 3 หรือ 6 อัน ขนาดเท่ากันหรือไม่เท่ากัน โดยอันหนึ่งมักจะยาวกว่าอันอื่นๆ ก้านเกสรติดอยู่บนกลีบรวม และติดตรงกึ่งกลางอับเรณู หรือติดแนบอับเรณู เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ที่ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่นของดอก มี 3 ห้อง (บางโอกาสพบมี 1 ห้อง) มีออวูลจำนวนมาก คอเกสรรูปพอมยาวจำนวน 1 อัน ยอดเกสรเกือบเรียบหรือเว้าเป็นพู

ผลชนิดแคปซูล ผลแก่แตกกลางห้อง หรือผลชนิดนัตเล็ก ๆ ที่มีเมล็ดเดี่ยว ผลหุ้มด้วยฐานของกลีบรวม

เมล็ดขนาดเล็ก มีจำนวนมากหรือมีเมล็ดเดี่ยว

การจัดจำแนกสกุลพืชน้ำ (Cook, 1974)

- 1 Leaves hair-like, appearing whorled; stamen 1 ..... **Hydrothrix**
- 1 Leaves not hair-like, not appearing whorled; stamen 3 or 6 2
- 2 Fruit a 1-seeded nutlet 3
- 3 Outer wall of fruit with spine bearing ridges; perianth 2-lipped, with adaxial lip 1-lobed.
..... **Reussia**
- 3 Outer wall of fruit with smooth, winged ridge; perianth 2-lipped, with adaxial lip 3-lobed
..... **Pontederia**

2 Fruit a 3-locular, many seeded capsule	4
4 Stamen 6	5
5 Perianth distinctly tubular at base; anthers subequal in length, dorsifixed	Eichhornia
5 Perianth lobed almost to base; 1 anther much larger than the others, basifixed	Monochoria
4 Stamen 3	6
6 Perianth of 4 (rarely 3) lobes	Scholleropsis
6 Perianth of 6 lobes	7
7 Filaments of the 2 short stamens obliquely globular-inflated; stipules absent, represented by a small, ligule-like structure; perianth zygomorphic... Eurystemon	
7 Filaments not markedly inflated; stipules free above the base; perianth actinomorphic or nearly so	8
8 Anthers all alike, coiled after anthesis; spathe sessile, enclosing perianth tube; seeds relatively few; perianth yellow	Zosterella
8 Anthers dissimilar, not coiling; spathe stalked, not enclosing perianth tube; seeds very numerous; perianth white or blue	Heteranthera

Eichhornia¹ Kunth

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 7 ชนิด ส่วนใหญ่พบในแถบประเทศร้อน มีชนิดหนึ่ง
ถูกนำเข้ามายังเอเชียเขตร้อน คือต้นผักตบชวา

ลักษณะ พืชสกุลนี้มักมีต้นแผ่ไปบนผิวน้ำหรือเป็นพืชครึ่งบกครึ่งน้ำ ใบเรียงเป็นกระจุก
โคนต้น โดยเรียงซ้อนเป็น 2 แถว หรือเรียงสลับกัน มักมีก้านใบยาวพองหรือแบน ใบลอยใต้น้ำ
ลอยที่ผิวน้ำหรือลอยปริ่มน้ำ ใบรูปคล้ายขนมเปียกปูนที่ฐานใบกว้าง หรือรูปคล้ายใบหอกแถบ ๆ

ดอกออกเป็นช่อแบบซี่ไปคหรือแพนเค้กตรงปลายยอด ช่อหนึ่งมีดอก 3-20 ดอก
หุ้มด้วยกาบประดับคู่หนึ่งที่มีลักษณะไม่เหมือนกัน กาบล่างลักษณะคล้ายใบ กาบบนคล้าย
กลีบรอง ดอกรูปวงไม่สมดุลงหรือเกือบสมดุลง ประกอบด้วยกลีบรวมสีม่วงอมน้ำเงินมีจุด
สีเหลืองด้านบน โคนกลีบติดกันเป็นหลอดแถบ ๆ ปลายหลอดแยกเป็น 6 พู พูล่าง (Adaxial
lobe) มักจะมีขนาดใหญ่และมีจุดสีเหลือง เกสรตัวผู้จำนวน 6 อัน ขนาดไม่เท่ากัน คือมีขนาด

¹ชื่อตั้งโดย Kunth, 1842 ตั้งตามชื่อของนายกรัฐมนตรีของปรัสเซียชื่อ Eichhorn

ยาว 3 อัน ขนาดสั้น 3 อัน ติดอยู่ที่ปลายหลอดของกลีบรวม โคง้ออก ก้านชูเกสรมีขนติดตรง
ฐานของอับเกสร เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ที่ไม่มีก้าน มี 3 ห้อง แต่ละห้องมีอวุลจำนวนมาก
มาก คอเกสรบางยาวไม่เท่ากัน

ผลชนิดแคปซูล มี 3 ห้อง เปลือกบาง มีเมล็ดจำนวนมาก

Eichhornia crassipes (Mart.) Solms-Laub.

ชื่อพ้อง **Eichhornia speciosa, Pontederia crassipes**

ชื่อพื้นเมือง ผักตบชวา ผักป่อง ผักสวะ Water-hyacinth

ลักษณะ ผักตบชวาเป็นวัชพืชที่พบในน้ำนิ่ง มีต้นสั้น มีไหล รากอาจยาวถึงโคลนที่พื้นน้ำ
ที่ลึกถึง 30-50 เซนติเมตรได้ ใบเรียงรอบต้น ก้านใบยาวพอง ประกอบด้วยเซลล์หลวมๆ
คล้ายฟองน้ำ ช่วยให้ทรงตัวและลอยน้ำได้ดี ตัวใบใหญ่ ยาว 8-25 เซนติเมตร สีเขียวเป็นมัน
รูปอเวดกว้างๆ ถึงรูปขนมเปี้ยกปูน ฐานใบรูปหัวใจ รูปกลมหรือฐานใบตัด ต้นพืชพวกนี้ถ้า
นำขึ้นจากน้ำมาทิ้งไว้จะเปลี่ยนสีเป็นสีม่วงหรือสีน้ำเงินทันที เนื่องจากสารพวกแอนโทไซยา-
นินในลำต้นจะถูกออกซิไดส์

ดอกออกเป็นช่อที่ปลายยอด ก้านช่อเป็นเหลี่ยมสามเหลี่ยม ประกอบด้วยดอก 3-
25 ดอก แต่ละดอกประกอบด้วยกลีบรวมสีม่วงอมน้ำเงินจำนวน 6 กลีบที่บางกลีบอาจมีสี
เหลืองปน

Heteranthera² Ruiz and Pavon

ชื่อพื้นเมือง Mud-plantain

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 10 ชนิด พบมากในเขตร้อนและเขตอบอุ่น

ลักษณะ เป็นพืชที่พบขึ้นอยู่ในน้ำตื้นหรือบนโคลน มีต้นอยู่ใต้น้ำ ลอยน้ำ หรือเลื้อยอยู่
บนโคลน มีอายุฤดูเดียวหรือหลายฤดู ใบกว้างรูปอเวด รูปแคบยาว หรือรูปไต ใบจะเรียงเป็น
2 แถว อยู่บนส่วนของต้นที่มีลักษณะเป็นก้านผอมๆ ชูขึ้นมา เส้นใบขนานกันตั้งแต่โคนใบ
ถึงปลายใบ เส้นกลางใบมองไม่ชัด

ดอกมักจะออกเดี่ยว แต่อาจรวมกันอยู่หลายดอกจนดูคล้ายออกเป็นช่อแบบสไปค
รองรับด้วยกาบประดับที่มีลักษณะเป็นกาบใบที่ไม่มีตัวใบ ดอกสมดุลย์ สมบูรณ์เพศ ประกอบด้วย
ด้วยกลีบรวมสีน้ำเงิน สีเหลืองหรือสีขาว โคนกลีบติดกันเป็นหลอดแคบๆ ปลายหลอดแยก

²ชื่อตั้งโดย Ruiz and Pavón, 1744 มาจากภาษากรีกว่า hetero (แตกต่าง) และ anthera (เกสรตัวผู้)

เป็น 6 พู ลึกเกือบถึงโคนกลีบ แต่ละพุมีรูปแกมยาว หรือรูปหอก เกสรตัวผู้จำนวน 3 อัน ขนาดเท่ากันหรือไม่เท่ากัน อันหนึ่งมักมีขนาดใหญ่ เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ที่ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่น ๆ ของดอก มี 3 ห้อง กอเกสรยัดยาวและจะคงอยู่จนเป็นผล
 ผลชนิดแคปซูล มี 3 ห้อง มีเมล็ดจำนวนมาก

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ไม้้ำน้ำ (Basel, 1982)

- 1 Perianth white or blue; stamen 3 : 2 small and 1 large; filaments dilated near the middle, not coiling after anthesis, leaves with elliptic to reniform, floating or emergent blades 2
- 2 Leaf blades reniform, distinctly cordate at base; spathe 2-or more-flowered.....**H. reniformis**
- 2 Leaf blades elliptic to ovate, cuneate or subcordate at base; spathe 1-flowered
 .....**H. limosa**
- 1 Perianth yellow; stament 3, all alike; filaments not dilated near the middle, coiling after anthesis; leaves linear, all submerged ..... **H. dubia**

Heteranthera dubia Jacq.

ชื่อพ้อง **H. graminea** Vahl, **Scollera graminea** A. Gray, **Commelina dubia** Jacq.,

Zosterella dubia (Jacq.) Small

ชื่อพื้นเมือง Water-stargrass, Mud-plantain

ลักษณะ เป็นพืชที่มีลักษณะคล้าย **Potamogeton** แต่ไม่มีดอกที่มีรูปคล้ายดาวสี่เหลี่ยม และไม่มีเส้นกลางใบ เป็นพืชอายุหลายฤดู ต้นเป็นแท่ง ใบรูปแกมยาว ยาวประมาณ 15 เซนติเมตร กว้างประมาณ 0.5 เซนติเมตร ใบเรียงสลับกัน ไม่มีก้านใบ และไม่มีหูใบ

ดอกสมบูรณ์เพศ กลีบดอกสี่เหลี่ยมซัด มี 6 กลีบ โคนกลีบติดกันเป็นหลอดขนาด 2-7 เซนติเมตร เกสรตัวผู้จำนวน 3 อัน จะบิดเป็นเกลียวต่ำลงหลังจากดอกบาน เกสรตัวเมียเกิดจากใบดอก 3 ใบ รังไข่มี 3 ห้อง

ผลชนิดแคปซูล ยาวประมาณ 1 เซนติเมตร มีเมล็ดจำนวนน้อย

H. reniformis Ruiz & pavón (**H. peduncularis** Benth.) พบตามโคลนและน้ำตื้น ต้นจมน้ำ ใบสีเขียวลอยน้ำ ดอกสีขาวหรือสีน้ำเงินซีด

H. zosterifolis Mart. มีดอกสีน้ำเงินสด ออกเป็นกระจุกเหนือน้ำ ใบมีเส้นใบ 3 เส้น

Monochoria Presl

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 6 ชนิด เป็นพืชที่สำคัญในแถบซีกโลกเก่า

ลักษณะ เป็นพืชน้ำหรือพืชในที่ลุ่ม อายุฤดูเดียวหรือหลายฤดู ต้นมีลักษณะเป็นแท่งสั้น ๆ จมใต้พื้น ตั้งตรง หรือบางโอกาสจะเลื้อยแผ่ไปตามพื้น ใบรูปร่างคล้ายหอก หัวธนู ออกเวด หรือรูปแคบยาว ใบชูเหนือน้ำ ก้านใบยาวหรือสั้น เรียงรอบข้อยกเว้นใบที่ปลายยอดจะเป็นใบเดี่ยว ๆ

ดอกออกเป็นช่อแบบแฉะริม แบบคล้ายร่ม หรือแบบสไปค ช่อดอกจะชูขึ้นมาจากโคนใบที่แผ่ออกเป็นกาบ ดอกรูปเกือบสมดุลย์ประกอบด้วยกลีบรวมสีน้ำเงินซีด โคนกลีบติดกันเป็นหลอด ปลายหลอดแยกเป็น 6 กลีบเล็กเกือบถึงโคนหลอด เกสรตัวผู้จำนวน 6 อัน ติดที่หลอดของกลีบรวม มี 2 ขนาด ขนาดเล็กสีเหลือง จำนวน 5 อัน และขนาดใหญ่สีน้ำเงิน 1 อัน รังไข่มี 3 ห้อง คอเกสรยัดยาว มีออวูลจำนวนมาก

ผลชนิดแคปซูล มี 3 ห้อง ผลแก่แตกตามยาวเป็น 3 รอย มีเมล็ดจำนวนมาก

พบมากตามสระ บ่อ และลำคลองที่มีน้ำนิ่ง ๆ หลายชนิดนิยมรับประทานใบเป็นผัก

การจัดจำแนกชนิดพืชน้ำ

- 1 Rootstock branched, creeping; leaves hastate, the basal lobes spreading, oblong-ovate; lower pedicel 1.5-2.5 cm long, the upper one much shorter; flower pale blue, opening in succession ..... **M. hastata**
- 1 Rootstock usually very short, suberect; leaves cordate, the basal lobes very broad, not spreading; pedicel less than 1 cm long; flower dark blue mostly simultaneously expanding ..... **M. vaginalis**

Monochoria vaginalis³ (Burm. f.) Presl.

ชื่อพ้อง *Pontederia vaginalis* Burm. f.

ชื่อพื้นเมือง ขาเจียด ผักอีฮิน

แหล่งที่พบ พบมากแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ลักษณะ ต้นอวบ เป็นพืชครึ่งบกครึ่งน้ำที่มีอายุฤดูเดียว ใบกว้าง ขนาดยาวไม่เกิน 10 เซนติเมตร กว้าง 2-5 เซนติเมตร มีรูปร่างหลายแบบ ตั้งแต่รูปคล้ายหอกถึงรูปออกเวดยาว ๆ ปลายใบแหลม ฐานใบเว้ารูปหัวใจที่แต่ละพูกลมกว้าง ใบสีเขียวเข้ม เป็นมัน เส้นใบเรียงตามยาว กลวงและอ่อน ก้านใบยาว โคนก้านแผ่ออกเป็นกาบและบิดพันกัน

³Basel, 1982 ได้บันทึกไว้ว่ามีหลายชนิดที่ใกล้เคียงกันมากและถูกจัดเป็นพรรณของ *M. vaginalis* ได้แก่ *M. africana* Brown และ *M. brevipedicellata* Verd. จากประเทศแอฟริกา และ *M. hastata*, *M. korsakowii* จากเอเชีย

ดอกออกเป็นช่อแบบสไปคแทงออกมาตรงข้ามกับกาบที่หุ้มช่อดอก ช่อหนึ่งมีดอกประมาณ 3-25 ดอก แต่ละดอกยาวประมาณ 1 เซนติเมตร ส่วนประกอบของดอกเรียงสมดุทธ์ สมบูรณ์เพศ ประกอบด้วยกลีบดอกสีม่วงอมชมพูจำนวน 6 กลีบ โคนกลีบติดกันตรงปลายแยกเป็น 6 พู เกสรตัวผู้จำนวน 6 อัน ติดกับหลอดของกลีบดอก ที่ 5 อันจะมีขนาดเล็กสีเหลือง ส่วนอันที่ 6 สีน้ำเงิน มีขนาดใหญ่กว่ามาก เกสรตัวเมียเกิดจาก 3 ใบดอก รังไข่มี 3 ห้อง คอเกสรลักษณะเป็นเส้น ปลายเกสรเป็นกะเปาะสีเหลือง ดอกจะเหี่ยวเร็วมีอายุประมาณ 1 วัน

ผลชนิดแคปซูลยาวประมาณ 1 เซนติเมตร ผลแก่แตกเป็น 3 ฝา มีเมล็ดขนาดเล็กจำนวนมาก ขนาดยาวประมาณ 1 มิลลิเมตร รูปร่างออบดลงมีสันตามยาว ขยายพันธุ์โดยเมล็ด มีบางโอกาสที่เกิดต้นใหม่จากหัว

M. vaginalis มี 2 พรรณ คือ พรรณ **vaginalis** และพรรณ **cordifolia**

นอกจากนี้พบพืชอีกชนิดหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายกันคือ โพลง (**M. elata**) ที่มี 2 พรรณคือ โพลงก้านกลมพรรณ **elata** และโพลงก้านเหลี่ยมพรรณ **quadrata** ทั้ง 2 พรรณ มีใบยาวเรียวและฐานใบเว้าลึกกว่าขาเขียด ก้านใบยาวประมาณ 2 เมตร แตกเป็น 2 แนว แผ่นใบรูปคล้ายหัวลูกศร ขนาดเล็กมากเมื่อเทียบกับก้านใบ ดอกออกเป็นช่อสั้น แต่ยาวกว่า ผักตบไทย

Monochoria hastata (L.) Solms in DC.

ช่อดอก **Pontederia hastata** L., **M. hastaefolia** Presl

ชื่อพื้นเมือง ผักตบไทย

ลักษณะ พันธ์ไม้ที่ชอบขึ้นตามคู คลอง ท้องร่อง ที่น้ำค่อนข้างนิ่ง มีลำต้นขนาดเล็กที่จะเรียกว่าเหง้าก็ได้ฝังจมอยู่ในโคลน เลน สังกหน่อขึ้นมา ทุกหน่อจะมีกาบใบหุ้มอย่างมิดชิด กาบใบมีขนาดยาวกว่า 70 เซนติเมตร ตอนปลายสุดของก้านใบจะแผ่ออกเป็นแผ่นใบรูปหัวใจหรือรูปอเวดกว้าง ๆ ยาว 10-30 เซนติเมตร ปลายใบแหลมนิดหน่อย ฐานใบหยักคล้ายธนู (Hastate)

ดอกออกเป็นช่อแบบสไปค ประกอบด้วยดอกหลายดอก มีกลีบสีน้ำเงิน ก้านดอกล่าง ๆ จะยาว

พบมากแถบอินเดถึงจีนตอนใต้และมาเลเซีย ตลอดแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบตามบ่อน้ำจืด คลอง และ แม่น้ำที่เป็นโคลน